

בס"ד

את פתח- ביקורת ככלי בונה אחווה רצח רבין

פתיחתא: (ויקרא יט, יז) לא־תִשָּׁנָא אֶת־אָחִיךָ בְּלִבְבְּךָ הוֹכַחְתָּ תוֹכִיחַ אֶת־עַמִּיתְךָ וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו חָטָא:

החברה הישראלית עמדה לפני 24 שנים על פי תהום. רצח ראש הממשלה יצחק רבין ז"ל היווה את הידרדרות לתהום עצמה, התהום המוסרית, הלאומית והפוליטית של עם ישראל מאז ששב לארצו. כמובן שלא היה גורם אחד בלבד לרצח הנורא ההוא, אולם כאן ננסה להתמקד באחד הגורמים המרכזיים. באותם הימים העניקה הדמוקרטיה הישראלית את הכוח בידי צד פוליטי מסוים לממש את תפיסת עולמו. עם זאת מדיניות הממשלה הציתה ויכוח פוליטי לוחט, מה שממשלת רבין ראתה כהצלחה - ראה המחנה השני כ"חלום בלהות" שאם יתממש יאפס את ערכיו. בעיני המחנה השני, מימוש תפיסת עולמו של רה"מ רבין וממשלתו לא די שיצרה משבר אמון חמור בין הממשלה לחלק נכבד מאזרחיה, אלא אף יצרה אנטגוניזם של ממש כלפי האדם עצמו, שהוביל את המהלך הפוליטי. לצד זאת, יש לומר שאותו המחנה שהתנגד להסכמי אוסלו, חווה אנטגוניזם וניכור כלפיו מצד הממשלה ונציגיה. באותם ימים, לא יכלו שני הצדדים, לתת אמון בטוהר הכוונה של האחר. משבר אמון זה והשיח המנוכר שהלך והחריף הגיעו עד לכדי רצח פוליטי של ראש ממשלה מכהן בישראל. רצח המסמן שבר עמוק ביכולתה של החברה הישראלית לנהל את המחלוקות שלה.

24 שנים אחרי, החברה הישראלית עודנה מקוטבת בשאלות היסוד הקיומיות שלה. ואנו נותרים עם השאלה - **האם ישנו כלי שבאמצעותו ניתן לייצר בכל זאת חברה איתנה ובריאה המתקיימת תוך כדי ניהול מחלוקת אך ללא שסעים, שנאות וקיטוב?**

בספר ויקרא (בפסוק המובא בפתיחתא) התורה אוסרת עלינו לשנוא זה את זה, בגמרא שלהלן מפורש שאין הכוונה רק לביטויי שנאה פיזיים או מילוליים, אלא אפילו שנאה שבלב נאסרה. מיד לאחר האיסור מופיעה חובת התוכחה 'הוכח תוכיח את עמיתך' אנו מצווים לבקר זה את זה במידת הצורך. הסמיכות בין חלקי הפסוק יכולה לשפוך אור נוסף על כל אחד מחלקיו. מהפסוק עולה שהשנאה אינה נובעת מהביקורת, להיפך היא הכלי שיכול להציל ממנה. אל תשנא! כיצד? על ידי שלא תמנע מביקורת. זה אכן נשמע מעט תמוה אולם חז"ל משלימים את התמונה:

תלמוד בבלי מסכת ערכין דף טז עמוד ב

תנו רבנן: "לא תשנא את אחיך בלבבך" (ויקרא יט, יז) - יכול לא יכנו, לא יסטרנו, ולא יקללנו? תלמוד לומר: "בלבבך", שנאה שבלב הכתוב מדבר ...

תניא, אמר ר' טרפון: תמה אני אם יש בדור הזה שיכול להוכיח, אפילו אם אמר לו טול קיסם מבין עיניך, אמר לו טול קורה מבין עיניך. אמר רבי אלעזר בן עזריה: תמיהני אם יש בדור הזה שיודע להוכיח. אמר ר' עקיבא תמיה אני אם יש בדור הזה שמקבל תוכחה. (ערוך על פי פירוש השיטה מקובצת ורבינו גרשום)

בגמרא מציגים ר' טרפון, ר' אלעזר בן עזריה ור' עקיבא את הקושי שבמתן ביקורת ובקבלתה, כל אחד מזווית אחרת. תוכחה וביקורת הם אכן דברים לא קלים, לשני הצדדים - לנותן ולמקבל. הביקורת מתמקדת בחסר ובחלקי, במה שנראה בעיניך כשלילי אצל האחר, מה שעלול לעורר שנאה בשני הצדדים: זה המעביר את הביקורת ונשוא הביקורת. אך נראה שבתבונה

ובשום שכל ניתן להשתמש בה ככלי בונה ומשמעותי. לשם כך נדרשת התבוננות ועבודה פנימית של שני הצדדים, המבקר והמבוקר. "קבלת הביקורת" תלויה באמון שיש למבוקר בטוהר כוונתו של מעביר הביקורת. ר' טרפון מציג את המורכבות הבסיסית ביותר במתן ביקורת – חוסר השלמות של המבקר, כאשר אדם מבקר את הזולת ניתן לטעון כנגדו והרי גם אתה מלא בחסרונות. הוא מציב את זה כבעיה מובנית, אך נראה שאין הוא משלים עם מציאות זו אלא הוא רומז שלפני שאדם הולך לבקר את חברו עליו להתבונן פנימה ולתקן את חסרונותיו. רבי אלעזר בן עזריה מדגיש צד אחר: "אמנות התוכחה". התוכחה היא אומנות והשאלה אכן מאין היא באה? האם ממקום של אהבה, אהבה ותיקון או שמא חלילה ממקום של תוכחה לשם תוכחה. ר' עקיבא משלים את התמונה במבט על מקבל התוכחה – לפי הבנתו נדרשת ענווה והקשבה עמוקה לאחר בשביל לדעת לקבל ביקורת. על רבי עקיבא מעיד רבי יוחנן בן נורי בהמשך הסוגיה: "מעיד אני עלי שמים וארץ שהרבה פעמים לקה עקיבא על ידי שהייתי קובל עליו לפני רבן שמעון ברבי, וכל שכן שהוספתי בו אהבה לקיים מה שנאמר (משלי ט, ח) "אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאבהך". רבי עקיבא, בעל הכלל הגדול בתורה "ואהבת לרעך כמוך אני ה'" הוא הדמות שיודעת לקבל את התוכחה, מתוך אמון וענווה שהתוכחה עשויה לסייע לו לגדול רוחנית ומוסרית. חברה המצליחה לקיים בה את התנאים לביקורת היא חברה תוססת שאינה חוששת מאמירת האמת, שלא זו בלבד שאינה מרבה שנאה אלא אף עשויה להרבות אהוה.

ביקורת אם כן, עשויה להיות דווקא ביטוי של חיבור בין אנשים ואף בין קבוצות אידיאולוגיות ובתנאי שהיא נובעת מתוך אחריות ואמונה בטוהר הכוונה של הצד השני. כאשר זהו הבסיס להשמעת הביקורת ושמיעתה, אזי היא אף עשויה לחולל תיקון.

המאבק שהתנהל בישראל לפני רצח רוח"מ יצחק רבין ז"ל חשף את הכשל הכפול. שני הצדדים עמדו כאן כמבקרים ומבוקרים, ושניהם נפלו בשני הכשלים. כמבקרים לא היו בטוחים בטוהר כוונתו של הצד השני, ואילו "כמבוקרים", ראו בביקורת שהוטחה בהם הבל שאין בו ממש. כאשר אין אמון באהוה, אין גם אמון שהביקורת נובעת מאחריות משותפת ובמקום תהליך של תיקון, נוצרת שפה של שנאה משני הצדדים. על כר השנאה עשויים לצמוח שליחים מטעם עצמם שיבצעו את העוון החמור שבכל עוונות התורה: שפיכות דמים! **בעניין זה עיין בהערה החותמת לדברינו.**

לעומת זאת, יום הזיכרון לרצח רוח"מ רבין ז"ל עשוי להיות לנו לזיכרון עולם יום בו אנו מבקשים לייצר שיח מבקר המבוסס על אהוה ואמון הדדי.

הערה חשובה בענייני דינא

רצח ראש הממשלה יצחק רבין ז"ל, מלמד אותנו שגם את המובן מאליו יש צורך לומר בפה מלא, בלי אבל ובלי כל היסוס. רצח הינו הדבר הנורא ביותר שיכול בן אנוש לעולל. כאשר קין רוצח את הבל הקב"ה מעניש אותו בחומרה וזאת למרות שלא אסר זאת במפורש על האדם. מדוע? משום שיש דברים שעל האדם להבין מעצם היותו אדם, מתוך המצפון וגזרת השכל. זו הסיבה שהעונש של קין היה מוצדק למרות שלא הוזכר על כך. אולם הקב"ה בכל זאת בוחר לצוות על כך באופן מפורש בתורה, בשתי מילים פשוטות: "לא תרצח"! התורה אינה מוסיפה מילה, כל תוספת גורעת. ועל הרקע הזה חשוב שבעתיים לומר שרצח על רקע פוליטי אידיאולוגי אסור ונמצא הרבה מעבר לקו האדום של התורה והמוסר. שימוש באלמות על מנת לקדם אינדה כלשהי היא פסולה מן היסוד. **יש לחזור ולהזכיר את המובן מאליו, הפשוט כל כך כשמש בצהרים: עוון חמור זה לא יזכה לעולם לכל צידוק - לא מוסרי ובטח ובטח שלא הלכתי.**